

БЕНЧМАРКІНГ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕКТОРУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Досліджується проблема визначення результативності державного регулювання сектору малого та середнього бізнесу. Використано інструмент порівняльного аналізу — бенчмаркінг для оцінки державної політики в сфері малого і середнього бізнесу України та інших країн світу на основі рейтингу Світового Банку «Doing Business». У результаті проведеного аналізу виділено основні проблеми та перспективи політики державного регулювання сектору малого та середнього бізнесу.

Ключові слова: сектор малого та середнього бізнесу, державне регулювання, бенчмаркінг, результативність.

БЕНЧМАРКІНГ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СЕКТОРА МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация. Исследуется проблема результативности государственного регулирования сектора малого и среднего бизнеса. Использован инструмент сравнительного анализа — бенчмаркинг для оценки государственной политики в сфере малого и среднего бизнеса Украины и остальных стран мира на основе рейтинга Всемирного Банка «Doing Business». В результате проведенного анализа были выделены основные проблемы и перспективы политики государственного регулирования сектора малого и среднего бизнеса.

Ключевые слова: сектор малого и среднего бизнеса, государственное регулирование, бенчмаркинг, результативность.

BENCHMARKING OF STATE REGULATION OF THE SECTOR OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES: PROBLEMS AND PROSPECTS

Abstract. The research is dedicated to the problem of the effectiveness of state regulation of the small and medium-sized enterprise sector. By using the tool of comparative analysis — benchmarking was conducted comparing of the indicators for assessment of the state regulation of the small and medium-sized enterprise sector in the countries of the world of the World Bank's rating «Doing Business». As the result of analysis were concluded main problems and prospects.

Key words: small and medium-sized enterprise sector, government regulation, benchmarking, performance.

Вступ. Високий рівень розвитку малого та середнього бізнесу в розвинених країнах є необхідною умовою успішного функціонування ринкової економіки. Саме він багато в чому визначає темпи економічного зростання, структуру й якісний рівень валового внутрішнього продукту, сприяє збільшенню кількості зайнятого населення. В Україні в малому і середньому бізнесі у 2012 році було зайнято 5,2 млн осіб, що становить лише 25 % економічно активного населення працездатного віку. При цьому в країнах Європейського Союзу (ЄС) такий показник становить більш як 50 %, а в Японії — близько 80 %. Крім того, у ЄС малі і середні підприємства створюють 50–70 % ВВП, в Україні — у чотири рази менше [1].

Результативність функціонування малого і середнього бізнесу великою мірою обумовлюється політикою державного регулювання сектору малого та середнього бізнесу (СМСБ). Незначний рівень реалізації можливостей даного сектору в Україні ще раз підтверджує актуальність дослідження даної теми, оскільки лише визначення цього питання дозволяє з'ясувати, що справляє позитивний вплив, що негативний, а що і не впливає взагалі, а отже може бути основою для вдосконалення механізму регулювання СМСБ для забезпечення економічного зростання.

Дослідження формування та реалізації політики державного регулювання сектору малого та середнього бізнесу проводилися багатьма українськими та закордонними вченими, зокрема: З. С. Варналієм [2], Н. І. Галан [3], С. Г. Дригою [4], В. І. Ляшенко [5], В. А. Рубе [6], Т. С. Смовженко [7] та ін. Їхні дослідження переважно спрямовані на визначення історії становлення СМСБ і світового досвіду його державного регулювання, макроекономічний аналіз

розвитку малих і середніх підприємств (МСП), їх економічного та соціального впливу, а також особливостям застосування певних механізмів державного впливу на СМСБ. Віддаючи належне дослідженням, що проводилися, залишається не достатньо висвітленою проблема оцінки результативності державного регулювання СМСБ.

Адекватна оцінка політики державного регулювання є основою для її ефективного впровадження, оскільки дає можливість визначити: основні досягнуті результати, допущені помилки та недоліки, та є основою для розробки рекомендацій для підвищення результатів проведення даної політики.

Постановка завдання. Метою цієї статті є визначення результативності політики державного регулювання сектору малого та середнього бізнесу через застосування особливого інструментарію аналізу — бенчмаркінгу та на його основі з'ясувати основні проблеми та перспективи політики державного регулювання СМСБ в Україні.

Результати. На світовому ринку держави виступають як конкуренти, тому широкого загалу набуло використання інструментів порівняльного аналізу, зокрема бенчмаркінгу. Особливо зіставлення є доречним, коли мова йде про підприємництво, де конкуренція визначає де бізнес буде розвиватися, створювати нові робочі місця, інвестувати, а отже, сприяти економічному зростанню країни. Тому результативна державна політика, що створює сприятливі умови для ведення бізнесу є одним з ключових чинників розвитку.

Бенчмаркінг — це комплексний метод порівняльного дослідження, який дедалі ширше застосовується в аналізі економічної політики уряду. Бенчмаркінг СМСБ передбачає проведення 5 етапів: вибір сфери порівняння, вибір показників для оцінки кожної зі сфер, вибір баз порівняння, розрахунок середніх значення по кожному показнику та приведення їх до одних одиниць вимірювання, опис отриманих результатів та висновки.

Використання бенчмаркінгу для аналізу державного регулювання СМСБ дозволяє оцінити позитивні наслідки реформування, перешкоди, які змушені долати суб'єкти СМСБ і проаналізувати ефективні впровадження інших країн [9, с. 12].

Етап 1. Сферою для порівняння виступають 10 позицій рейтингу «Doing Business — 2013» — рейтинг Світового Банку — в якому країни ранжуються за сприятливістю умов для ведення бізнесу з 1 до 185 місце¹ (перше місце — найвище). Висока позиція в індексі легкості ведення бізнесу означає, що регуляторний клімат сприяє веденню бізнесу. Індекс є середнім значенням показників країни по 10 індикаторам: започаткування бізнесу, реєстрація власності, підключення до системи електропостачання, отримання дозволів на будівництво, сплата податків, міжнародна торгівля, захист прав інвесторів, одержання кредитів, вирішення неплатоспроможності, забезпечення виконання контрактів.

Етап 2. Показниками для оцінки кожної сфери виступають критерії, що використовуються у рейтингу «Doing Business — 2013» для оцінки кожної рейтингової позиції і наведені на рис. 1–10.

Етап 3. Країни, відібрані для порівняльного аналізу згруповані за такими ознаками:

1) країни СНД. Дана група країн має спільне минуле та майже однакові стартові позиції для економічного розвитку після розпаду Радянського Союзу. Тому саме порівняння з цими державами надасть розуміння, наскільки реформи, щодо регулювання підприємництва були дієвими;

2) країни ЄС. На сучасному етапі розвитку Україна взяла курс на євроінтеграцію, кінцевим підсумком якої, має стати повноправне членство в ЄС. Отже, політика державного регулювання малого та середнього бізнесу має відповідати хоча б середнім показникам по Єврозоні;

3) країни Східної Європи та Центральної Азії. Як відомо, для кожної регіону притаманні певні особливості, оскільки у «Doing Business» Україну територіально віднесли до даного економічного регіону, тому необхідно проаналізувати місце України відносно інших країн-сусідів і конкурентів одночасно.

Етап 4) Для обраних груп країн розраховуються середні значення по кожному показнику та приводяться до одних одиниць вимірювання. Розрахунок нормалізованих значень за вибраними на 2-му етапі показниками дає можливість визначити рейтинг (місце) країни за кожним показником. Застосуємо таку формулу нормалізації [9, с. 40]:

$$\text{Нормалізоване значення} = \frac{(\text{значення показника} - \text{мінімальне значення})}{(\text{максимальне значення} - \text{мінімальне значення})} \times 100.$$

¹ Останнє місце визначається кількістю країн, що беруть участь у рейтингу «Doing Business».

У всіх позиціях рейтингу окрім отримання кредитів і захисту прав інвесторів значення спрямовуються до мінімуму, а отримання кредитів і захист прав інвесторів — до максимуму.

Етап 5. На останньому етапі описуємо отримані результати та висновки з дослідження.

1. Започаткування бізнесу. Починаючи бізнес в Україні, потрібно здійснити 7 процедур, що займає 22 дні, коштує 1,5 % від доходу на душу населення та мінімальний оплачений капітал має становити 0 % від доходу на душу населення. Україна займає 50 місце в рейтингу 185 країн за легкістю реєстрації бізнесу [11, с. 17]. Україна значно поступається усім країнам за показниками «кількість процедур» і «час необхідний для проходження даних процедур», проте витрати на реєстрацію бізнесу та мінімальний оплачуваний капітал в Україні є меншими ніж у середньому по країнам ЄС, СНД і Східної Європи та Центральної Азії (рис. 1).

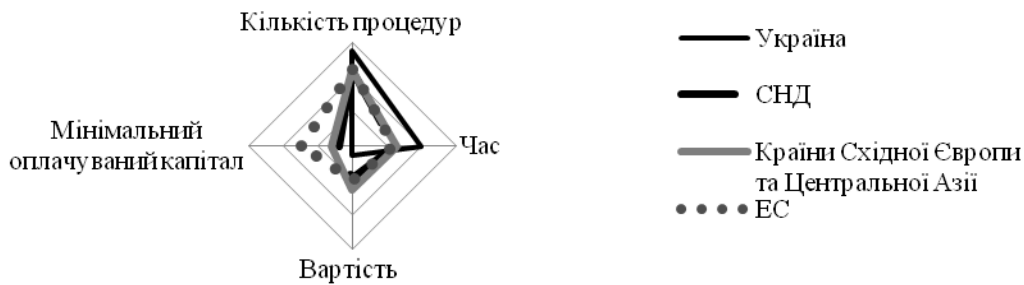

Рис. 1. Започаткування бізнесу: Україна у порівнянні з іншими країнами за кожним показником «Doing Business — 2013» (нормалізовані дані) [10]

Отже, для полегшення започаткування бізнесу необхідно зменшити кількість процедур і час на їх проходження принаймні до показників країн Східної Європи та Центральної Азії — 6 процедур реєстрації та 15 днів на їх проходження.

2. Отримання дозволів на будівництво. Для отримання дозволів на будівництво в Україні потрібно здійснити 20 процедур, що займає 375 днів та коштує 1262,6 % доходу на душу населення. Україна займає 183-тє місце серед 185 країн [11, с. 17]. Значна вартість і витрати часу, навіть за кількості процедур на рівні країн ЄС на Східної Європи та Центральної Азії відлякують потенційних інвесторів у будівництво (рис. 2.).

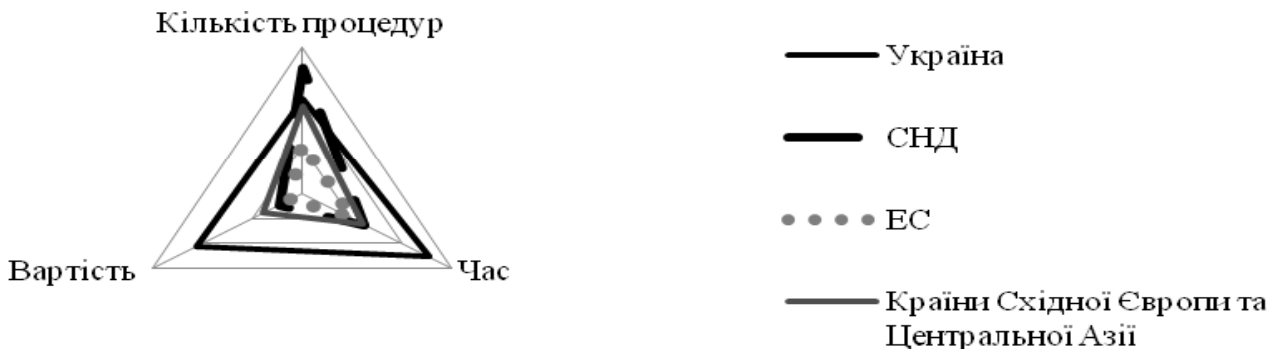

Рис. 2. Отримання дозволів на будівництво: Україна у порівнянні з іншими країнами за кожним показником «Doing Business — 2013» (нормалізовані дані) [10]

Для покращення позиції нашої держави необхідно скоротити час проходження процедур хоча б до 219 (середнє значення по СНД) та вартість до 464,5 % доходу на душу населення (показник країн Східної Європи та Центральної Азії).

3. Підключення до електропостачання. Згідно з даними «Doing Business», щоб підключитися до електроенергії в Україні потрібно пройти 11 процедур, що тривають 285 днів за ціною 192,3 % від доходу на душу населення. Україна стоїть на 166 місці в рейтингу за легкістю отримання електроенергії [11, с. 17]. Дана процедура в Україні є недорогою (вартість підключення лише на 34 % доходу на душу населення перевищує показник ЄС, а враховуючи, що дохід на душу населення України менше ніж у ЄС, то підключення до електроенергії є взагалі найдешевшим з країн, що порівнюються), проте дуже обтяжливою — великі затрати часу та значна кількість процедур. Саме тому Україна має найгірші значення по даних показниках (рис. 3).

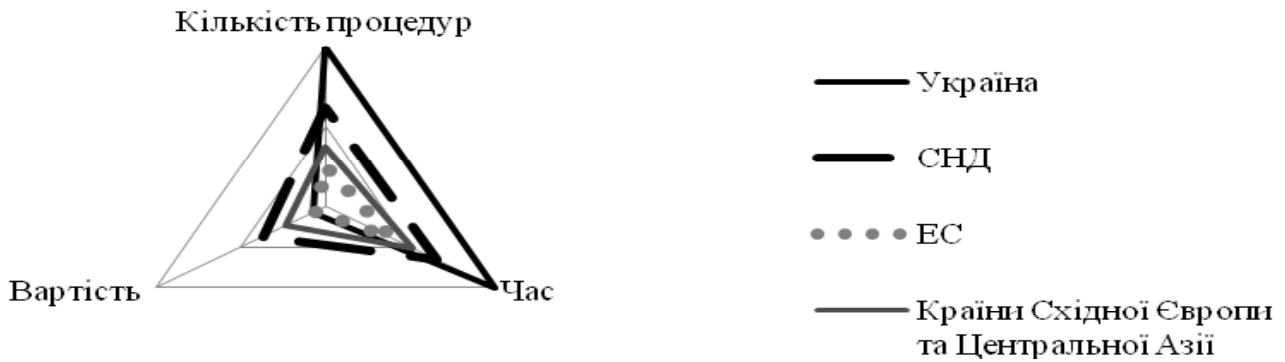

Рис. 3. Підключення до електроенергії: Україна у порівнянні з іншими країнами за кожним показником «Doing Business — 2013» (нормалізовані дані) [10]

Для подальшого поліпшення ведення бізнесу в Україні, необхідно скоротити кількість процедур до 8, а час до 191 дня (середні показники по СНД).

4. Реєстрація власності. Для реєстрації власності в Україні потрібно пройти 10 процедур, це займає 70 днів, коштує 3,7 % від вартості майна. Україна стоїть на 149-му місці в рейтингу за легкістю реєстрації [11, с. 18]. Як і в попередніх сферах, Україна має одну з найкращих позицій по вартості процедури, проте найгірші — щодо кількості процедур та обтяжливості, що свідчить про неефективність роботи державних органів (рис. 4).

Рис. 4. Реєстрація власності: Україна у порівнянні з іншими країнами за кожним показником «Doing Business — 2013» (нормалізовані дані) [10]

Для подальшого спрощення даної процедури необхідно продовжити скорочення часу реєстрації у більш ніж 2 рази, кількості процедур (до 6) і вартості до 2,9 % від вартості майна.

5. Отримання кредитів. Україна має достатньо високий рейтинг щодо отримання кредитів, що спричинено високим індексом юридичних прав (більше, ніж у всіх країнах-базах порівняння), індексом кредитної інформації, що є на рівня ЄС, СНД і країн Східної Європи та Центральної Азії, та більшою кількістю осіб у приватному реєстрі, ніж у СНД. Особливістю України є те, що в нас повністю відсутній державний реєстр кредитної інформації.

Рис. 5. Отримання кредитів: Україна у порівнянні з іншими країнами за кожним показником «Doing Business — 2013» (нормалізовані дані) [10]

Україна займає 23 місце за простотою отримання кредиту, що набагато вище середнього показника по регіону Східної Європи та Центральної Азії — 53 [11, с. 18]. Для покращення позицій у рейтингу слід розширити приватний реєстр принаймні до 28,2 %.

6. Захист прав інвесторів. Україна займає 117 місце в рейтингу за захистом прав інвесторів, що набагато нижче середнього показника по регіону Східної Європи та Центральної Азії і СНД — 65 [11, с. 18]. Показники цієї сфери демонструють, що Україна займає найгірші позиції по 3-х із 4-х показників значно відстаючи в індексі відповідальності директора, індексі відкритості та індексі захисту прав інвесторів. Індекс можливості подачі позову акціонерами є на рівні країн ЄС і Східної Європи та Центральної Азії.

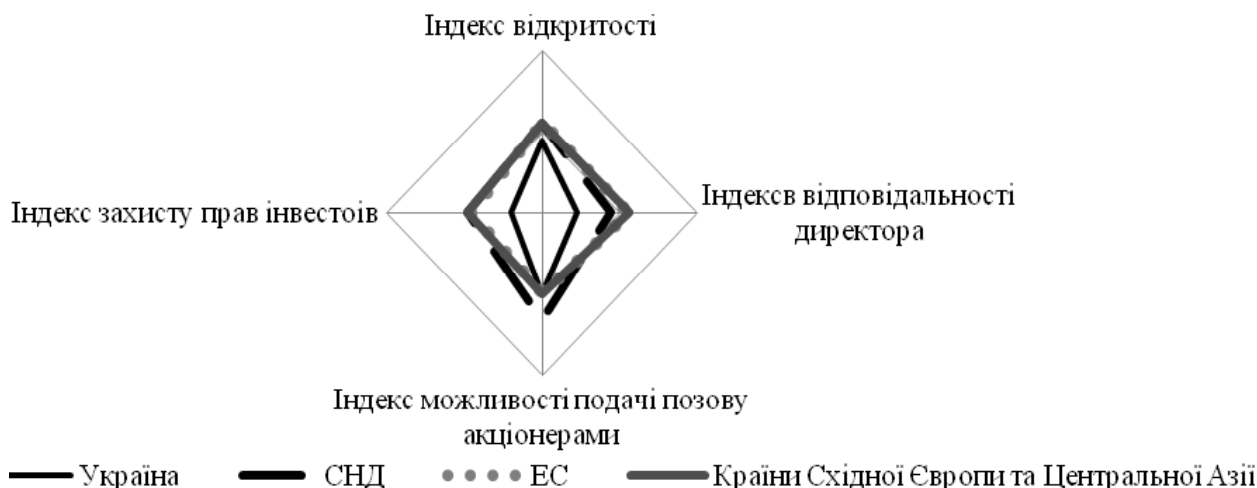

Рис. 6. Захист прав інвесторів: Україна у порівнянні з іншими країнами за кожним показником «Doing Business — 2013» (нормалізовані дані) [10]

Для підвищення захищеності прав інвесторів слід провести реформування у правовому полі для збільшення відповідальності директорів перед інвесторами та підвищення правового захисту інвесторів загалом. Також слід забезпечити більшу відкритість інформації, оскільки саме за цим показником Україна відстає найбільше від усіх держав, що взяті для порівняння.

7. Сплата податків. По-перше, складна податкова система та зміни у законодавстві спричинили те, що українці витрачають у 2 рази більше часу на сплату податків, а податки на заробітну плату у 2 рази перевищують середні значення по країнам СНД, ЄС, Східної Європи та Центральної Азії. По-друге, податок на прибуток в Україні є на рівні країн ЄС, проте перевищує середнє значення по двох інших груп країн. По-третє, інші податки для підприємців є незначними, але надзвичайно велике оподаткування фонду заробітної плати позначилося на тому, що загальна податкова ставка є найбільшою від усіх груп країн, що порівнюються (рис. 7). Нашій державі слід спростити податкову систему для зменшення часу на ведення податкового обліку і у 2 рази скоротити оподаткування фонду заробітної плати.

Рис. 7. Сплата податків: Україна у порівнянні з іншими країнами за кожним показником «Doing Business — 2013» (нормалізовані дані) [10]

8. Міжнародна торгівля. Для експорту стандартного контейнеру товарів потрібно 6 документів, отримання яких, займає 30 днів і коштує \$1865. Для імпорту того ж контейнеру това-

рів потрібно 8 документів, що займає 33 дні і коштує \$ 2155. Зважаючи на ці показники Україна займає 145 місце у легкості зовнішньої торгівлі [11, с. 18]. Середній регіональний показник рейтингу для країн Східної Європи і Центральної Азії становить 107. Україна за усіма показниками має кращі умови для зовнішньої торгівлі, ніж країни СНД, проте значно гірші, ніж країни ЄС, адже отримання різних документів як для експорту, так і для імпорту займає багато часу і не дає можливості нашій державі підвищити рейтинг за легкістю проведення торговельних операцій (рис. 8).

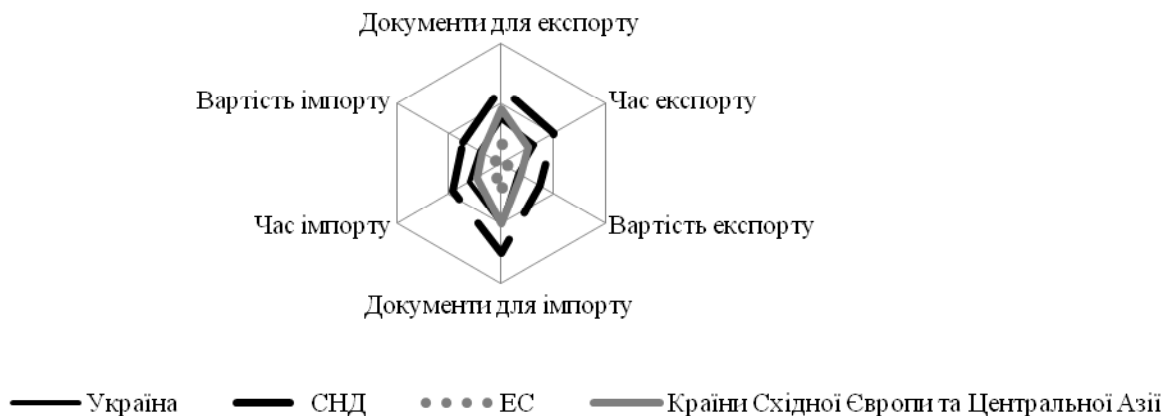

Рис. 8. Міжнародна торгівля: Україна у порівнянні з іншими країнами за кожним показником «Doing Business — 2013» (нормалізовані дані) [10].

Для полегшення міжнародної торгівлі слід першочергово скоротити час, що займають імпортно-експортні операції щонайменше до 26 днів для експорту та 27 для імпорту (середні показники по країнам Східної Європи та Центральної Азії).

9. Забезпечення виконання контрактів. Виконання контрактів в Україні займає 343 дні, вимагає 30 процедур і коштує 41,5 % від вартості позову. Україна займає 42 місце в рейтингу за легкістю виконання контрактів [11, с. 18]. Середній регіональний показник рейтингу для країн Східної Європи і Центральної Азії становить 59, ЄС — 47, СНД — 41. У цій сфері Україна має значні переваги, адже кількість необхідних процедур та час, що необхідний для виконання контрактів є найменшими (за останнім показником Україна поступається лише країнам СНД) (рис. 9). Але судові витрати, що складають майже половину від вартості позову перевершують позитивні значення за двома іншими показниками, оскільки в країнах СНД та Східної Європи та Центральної Азії даний показник у середньому не перевищує 25,3 %, а ЄС — 21 %. Тому для підвищення позиції України в рейтингу першочерговим завданням є скорочення судових витрат до 25,3 %.

Рис. 9. Забезпечення виконання контрактів: Україна у порівнянні з іншими країнами за кожним показником «Doing Business — 2013» (нормалізовані дані) [10]

10. Вирішення неплатоспроможності. Рішення неплатоспроможності займає 2,9 року (в середньому) за ціною 42 % від майна боржника [11, с. 18]. Україна займає 157-ме місце в рейтингу за легкістю вирішення неплатоспроможності. Середній регіональний показник рейтингу для країн Східної Європи і Центральної Азії — 80, СНД — 89, ЄС — 39. Необхідно скоротити час та витрати на вирішення неплатоспроможності принаймні до показників СНД. Україна має найгірші позиції в рейтингу за часом та витратами (рис.10). Якщо часу необхідно витратити лише на 0,6 року більше, то витрати перевищують майже у 4 рази країни ЄС та у 3 рази країни СНД і Східної Європи та Центральної Азії.

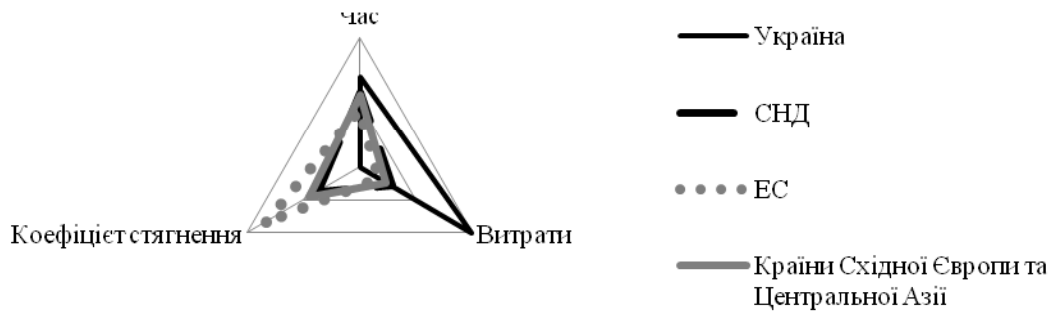

Рис. 10. Вирішення неплатоспроможності: Україна у порівнянні з іншими країнами за кожним показником «Doing Business — 2013» (нормалізовані дані) [10]

За аналізованими показниками в шести сферах із десяти регулювання СМСБ у порівнянні з середніми значеннями усіх країн СНД, ЄС і Східної Європи та Центральної Азії, Україна є найгіршою (рис. 11). Спираючись на зазначені пропозиції для підвищення рангу кожного показника, Україна здатна полегшити умови ведення бізнесу, а отже і забезпечити результативність державного регулювання СМСБ.

Рис. 11. Ранг України у порівнянні з країнами ЄС, СНД, Східної Європи та Центральної Азії за сферами у «Doing Business — 2013» [10]

Отже, результати дослідження місця в рейтингу «Doing Business», бенчмаркінгу, підтвердили тезу щодо неефективності політики державного регулювання України у забезпеченні економічного зростання. Результативність реформ є настільки слабкою, що Україна не лише не підвищує позиції в рейтингу, а навіть погіршує свій початковий результат, що особливо помітно у порівнянні як з країнами СНД, так і Східної Європи та Центральної Азії. Основним є те, що наша держава прагне до ЄС, але легкість ведення бізнесу в Україні стоїть у ряду з найдепресивнішими країнами навіть не Європи, а Центральної Азії. Для поліпшення державного регулювання СМСБ необхідно визначити пастки та недоліки політики державного регулювання на шляху до економічного зростання та розробити відповідні рекомендації.

Ми розуміємо, що пряме застосування та порівняння певних індексів завжди хибує і має певну упередженість, бо всі вони обчислюються за допомогою ряду припущень та експертних суб'єктивних оцінок. Але ці індекси є корисними, оскільки вони звертають нашу увагу на дійсно проблемні речі.

Висновки. У розвинутих країнах малий і середній бізнес посідає чільне місце в економіці, на що вирішальний вплив справляє ефективна політика державного регулювання сектору малого та середнього бізнесу. Це забезпечує розквіт СМСБ, що у свою чергу сприяє розвитку економік цих країн у цілому. Держава покликана в першу чергу створити такий правовий і економічний клімат, який дав би змогу малому і середньому бізнесу не тільки вижити, але й зростати та укріплювати свої позиції. На жаль, в Україні СМСБ не зайняв ролі, що притаманна йому у економіках розвинутих країн світу, що спричинено низькою результативністю державного регулювання. Застосування бенчмаркінгу дало змогу встановити рейтинг України за кожною з досліджуваних сфер, простежити сильні і слабкі сторони України у сфері регулювання малого та середнього бізнесу, з'ясувати стан справ в інших країнах і з чим це пов'язано, встановити, чий досвід є найбільш успішним. Бенчмаркінг державного регулювання малих і середніх підприємств показав основні обмеження, що заважають даному

сектору зайняти належне йому місце в економіці України: довгі, обтяжливі та дорогі адміністративні процедури, занадто велике податкове навантаження, великі витрати на виконання контрактів та ін.

Поліпшення бізнес-середовища буде сприяти прискоренню темпів економічного зростання та призведе до досягнення вищої результативності економіки. Тому вже зараз необхідно усунути основні регуляторні перешкоди для ведення бізнесу в країні та сприяти розвитку і зміцненню ділової інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Розпорядження «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки»: від 28 серпня 2013 р. [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. — 2013. — № 641-р. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80>

2. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики : [монографія] — 4-те вид., стер. / З. С. Варналій. — К. : Знання, 2008. — 305 с.

3. Галан Н. І. Державна підтримка малого та середнього бізнесу: досвід розвинених країн: [монографія] / Н. І. Галан. — Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетровського нац. університету, 2007. — 188 с.

4. Дрига С. Г. Підтримка малого підприємництва : економічна та соціальна доцільність / С. Г. Дрига // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. — 2007. — № 4. — С. 5–12.

5. Ляшенко В. И. Регулирование развития экономических систем : теория, режимы, институты / В. И. Ляшенко. — Донецк : ДонНТУ, 2006. — 668 с.

6. Рубе В. А. Малый бизнес: история, теория, практика: [монографія] / В. А. Рубе. — М.: ТЕИС, 2000. — 321 с.

7. Смовженко Т. С. Державна політика сприяння розвитку підприємництва : [монографія] / Т. С. Смовженко. — Львів: Вид-во ЛБІ НБУ, 2001. — 464 с.

8. Усик В. І. Державне регулювання потенціалу сектору малого та середнього бізнесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата економічних наук: спец. 08.00.03 — «Економіка та управління національним господарством» / Віра Іванівна Усик. — К., 2009. — 24 с.

9. Радіонова І. Ф. Методологія наукових досліджень: прикладний аспект: [навчальний посібник] / І.Ф. Радіонова. — К. : КНЕУ, 2010. — 61 с.

10. Doing Business 2013: Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises [Electronic resource] / The World Bank. — 2012. Mode of access: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2013>

11. Ukraine Improves Business Regulations but Local Entrepreneurs Still Face Challenges/ The World Bank// World finance review/ —2012. — P. 17—18.

08.06.2014